

Sreča je v knjigah

Slovenska slikanica in literarnozgodovinske prelomnice

Uvod

Ožja definicija slikanice je, da je to vrsta (mladinske) knjige, v kateri se dopolnjujeta besedilo in ilustracija. Širša definicija je, da je slikanica (ne) knjižno oziroma slikovno gradivo. V slovenskih slikanicah, ki so namenjene mladim, kot je npr. *Martin Krpan z Vrha* v zbirki Knjižnica za otroke, se zrcalijo jezik, literatura in kultura. Slikanica je *per se* artefakt in kulturna dediščina ter je pomembna za ohranjanje in razvijanje nacionalne identitete v mednarodnem prostoru, ki je nastajala v različnih medkulturnih kontekstih od 1917 do 2017.

Predslukaniško obdobje

1. *Slikanica* z Vač, 5. st. pr. n. št.

Na bronasti situli z Vač pri Litiji je likovna pripoved s prizori iz življenja in dela ljudi iz 5. st. pr. n. št. Na situli, ki bi jo, na osnovi širše definicije slikanice, poimenovali *slikanica brez besedila*, je v treh pasovih (frizih) predstavljena slikovna pripoved s prizori dogodkov iz časa življenja ljudi v železni dobi (človeški in živalski liki) in je upodobljena tudi v avtorski slikanici Andreje Peklar *Fant z rdečo kapico* (2005).

2. Jezični možje: *slikanica* o slovenskem jeziku,¹ 1550

Prvine slikaništva (ilustracije, risbe, vinjete) za mladega naslovnika lahko najdemo na naslovnica, v podnaslovih in v naslovih, npr. v *Katekizmu in Abecedniku Primoža Trubarja* iz leta 1550. Izraz za otroka se pojavi že v naslovu, npr. pri *Otročji bibliji [Otrozhia biblia]* (1566) Sebastijana Krelja, prvine slikaništva (okraski, risbe, vinjete ipd.) pa vsebuje tudi Bohoričeva *Otročja tabla [Otrozhia [tabla]]* iz leta 1580. Na temo 16. stoletja je tudi ilustrirana knjiga za mlade *Primož Trubar.doc* (2008), kjer je vezno besedilo in spremno študijo napisal Kozma Ahačič, in strip Kozme Ahačiča *Jezični možje: zgodba o slovenskem jeziku* (2015).

3. *Slikanica* vojvodine Kranjske, 1689

Valvasorjeva *Slava vojvodine Kranjske* je s številnimi bakrorezi, risbami ipd. primer ilustrirane knjige ali slikanice za odrasle, kjer se dopolnjujeta besedilo in ilustracija (528 slik, 24 prilog). Valvasorjevi bakrorezi so tudi sestavni del slikanice Nika Grafenauerja *Stara Ljubljana* (1983).

¹ AHAČIČ, Kozma. *Jezični možje: zgodba o slovenskem jeziku*. 1. izd. Ljubljana: Rokus Klett, 2015. [47] str., ilustr. ISBN 978-961-271-690-5. [COBISS.SI-ID 21725237]

4. Panjske slikanice, 1758

Panjske končnice so unikum slovenske kulturne dediščine,² poslikane so z motivi iz verskega in posvetnega življenja, tudi s pravljimi motivi, ki so v mednarodnem tipnem indeksu pravljič.³ Najpogosteje imajo panjske končnice en prizor, nekatere pa imajo tudi šest prizorov in so postale del literarne vede; takšne so npr. *Zgodbe s panjskih končnic* (1993) Lojzeta Kovačiča, deset stripov v škatli *Honey talks* (2007) idr.

Obdobje podob, 1848

Prelomnica v mladinski literarni vedi je revija *Vedež: časopis za mladost sploh* (1848–1850)⁴, ki jo je založila Rozalija Eger (1788–1871). V reviji so se pojavljale poučne ilustracije in vinjete. V drugi polovici 19. stoletja so skozi okraske, risbe in vinjete v poučnih knjigah nastajale slikanice, npr. zgodbe Frana Erjavca *Domače in tuje živali v podobah* (1868).⁵ Zbirka pesmi Luize Pesjak *Vijolice: pesmi za mladost* (1889) ima prvine ilustrirane knjige (*podobe*), enako tudi zbirka pesmi z ilustracijami Josipa Stritarja *Pod lipo: knjiga za mladino s podobami* (1895).

Pomenljiva je zbirka pesmi za odrasle Otona Župančiča *Čaša opojnosti* (1899), v kateri je ciklus otroških pesmi. Leto kasneje izide njegova pesniška zbirka z naslovom *Pisanice: pesmi za mladino*⁶ (1900); v zbirki so le prvine ilustracij oziroma grafično poudarjene in (slikarsko) okrašene začetnice. Prvine slikaništva za otroke in mladino so tudi v reviji *Zvonček: list s podobami za slovensko mladino* (1900–1939).

² Na Koroškem jim pravijo tudi »čelnice«(Kropej, Helmut. Poslikane panjske končnice. 1990. Celovec: Mohorjeva založba).

³ Najpogoste imajo panjske končnice eno sliko, lahko tudi dve (*Pegam in Lambergar in konjenika*), nekaj motivov je predstavljenih v v enem (*Živali plešejo s kmeti*), dveh (*Gostilniški prizor, Jezdeca, Pegam in Lambergar in konjenika, Ženska vzame čebelni panj*), treh (*Kristus izganja trgovce iz templja, Spoved pravičnika in spoved grešnice, Sv. Lucija*), štirih (*Babji mlin*), petih (*Kristusovo posmrtno delovanje v petih zaporednih slikah*), šestih (*Vrnitev izgubljenega, Vrsta prizorov o začetku človeštva*) in sedmih prizorih (*Sedem zakramentov, sina, Zgodba o izgubljenem sinu, Zgodba, v kateri kmet opehari hudiča*).³³ Znan je še primer zgodbe v zgodbi (*Job na gnoju*) in primer panjske končnice z napisi (*Hudič vzame Napoleona, 1872, Slaba lovca* (5 povedi)). Na številnih panjskih končnicah je prikazana dvodimenzionalnost, realno in irealno dogajanje, npr. *Godba pred peklom, Hudič izkuša Jezusa v puščavi, Marijino kronanje, Vesoljni potop, Ženski dvoboj na petelinih* idr. Makarovič, Gorazd, Rogelj Škafar, Bojana, Limon, David, Smrke, Franc. Poslikane panjske končnice. Slovenski etnografski muzej, 2015. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-L3HY8CV8>

⁴ Spletni dostop do časopisa: <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:spr-GSWHTSPD>

⁵ Anonimno (1899). Naša slikarica Kobilica. *Ljubljanski zvon, letnik 19, številka 8*. <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-EGXOQFAS>

⁶ *Pisanicami od lepeh umetnosti* (1779–81). Dev, Feliks Anton. Skupspravlanje Kraynskeh pissanz od lepeh umetnost. stiskane per Joan. Frideriku Egerju..., 1779–1781. <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-NPESRLEH>

Slikaniško obdobje

1. Schwentnerjeve slikanice, 1900

Založnik Lavoslav Schwentner (1865–1952) je za otroke izdal številne poučne slikanice (ok. 167), npr. pesniške prevode Cvetka Golarja *Pavluša in Nuša, dva škrata in druga nemarna jata* (1911) in *Blažek in Tomažek* (1911).⁸ Leta 1912 je izšla poslovenjena nemška slikanica s prepesnitvami Otona Župančiča *Lahkih nog naokrog* (1912), ki jo je z ilustracijami opremila Gertruda Caspari (14 pesmi in ilustracij).⁹ Vse Schwentnerjeve slikanice ali *slikovnice*¹⁰ sodijo v *sloveniko*.¹¹

2. Martin Krpan, 1917

Za prvo slikanico v ožjem pomenu besedi postavljamo¹² Levstikovo povest *Martin Krpan z Vrha* (1917, ponatis 1937, podobe naslikal Hinko Smrekar). Slikanica je bila namenjena mladim naslovnikom, ker je izšla v zbirki *Knjižnica za otroke*. Martin Krpan je narodni junak, ki je v procesu literarne recepcije književnosti za odrasle postal mladinsko branje, saj ga berejo predvsem otroci in/ali mladi, in sicer v slikaniški knjižni obliki (npr. izdaja *Martina Krpana* z ilustracijami Toneta Kralja iz leta 1954 ali strip Mikija Mustra *Martin Krpan* iz leta 1997). V javnosti je znan le prvi del Martina Krpana iz leta 1858 v *Slovenskem glasniku*, vendar obstaja še drugi del, ki ni državotvoren, kot prvi del, ampak se bolj navezuje na Andersenovo pravljico *Vžigalnik*, ki jo je Levstik tudi prevajal in je izjemno zanimivo nadaljevanje, objavljeno v *Zbranih delih* (1931, 1956); Slodnjak meni, da je ta drugi del nastal nekje po obdobju 1855–1857. O Levstiku in Andersenu je pisal Janko Kos v *Slavistični reviji* leta 1982.¹³ Fran Jeriša je v reviji *Vedež* iz nemščine prevedel tudi Andersenovo pravljico (pripovedko) *Slavček* (1850). Kos utemeljeno domneva, da je Levstik poznal Andersenove pravljice v nemščini. Vpliv *Vžigalnika* na drugi del *Martina Krpana z Vrha* je dokazljiv (ječa, čarobna pila in čarobni klobčič).¹⁴

⁷ *V šolo* (1900), *Živali naše prijateljice* (1900), *Dobri otroci* (1901), *Noetova barka* (1901), *Otročičem v zabavo* (1901), *Sladki orehi: drobe naj jih in uživajo naši mladi računarji* (1901), *Metulji v podobah: 129 barvanih podob s slovenskimi, nemškimi in latinskimi imeni* (1907), *Palčki Poljanci* (1908) (slike in besedilo Ernst Kreidolf, prevod Oton Župančič), *zgibanka Hrošči in žuželke v podobah: 137 barvanih podob s slovenskimi, nemškimi in latinskimi imeni* (ok. 1910), *Planinske cvetke v podobah: 97 barvanih podob s slovenskimi, nemškimi in latinskimi imeni* (1909), *Deca roma okrog doma* (1910), *Drobiž v podobah* (1910), *Delo in zabava* (1910) idr.

⁸ Cvetko Golar je prepesnil delo Wilhelma Buscha *Max und Moritz* (1856).

⁹ Kot zanimivost: v zbirki *Lahkih nog naokrog* se pojavi uganka iz *Mehurčkov*.

¹⁰ Šlebinger, Janko. Slovenska bibliografija za l. 1907–1912. Matica Slovenska, 1913.
<https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-X7Q8UOPo>

¹¹ “[D]ela slovenskih založnikov, ne glede na jezik in kraj izdaje, ter dela o Sloveniji in Slovencih.” (Bibliotekarski terminološki slovar, str. 303). Kodrič-Dačić, Eva. “Slovenika.” *Knjižnica letnik* 46. številka 4 (2002) str. 65–85. <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-JH3LT904>>

¹² Arko, A., Koželj, P. *Slikanica – moja prva knjiga*, 2013, Haramija, D., Batič, J., *Poetika slikanice*, 2013 (str. 44–47).

¹³ *Slavistična revija: časopis za jezikoslovje in literarne vede* (1982), letnik 30, številka 3.
<https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-WRB1UPQG>

¹⁴ BLAŽIČ, Milena. Motivi soli v pravljicah – študij primera Krpan z Vrha. V: ČEČ, Dragica (ur.), ŠUŠTAR, Branko (ur.). *Socialna in kulturna zgodovina hrane*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino: Zveza

Obdobje 1918–1941

1. Pravljične ure na rojstni dan kralja Aleksandra, 1931

Razvoj mladinske književnosti so med dvema vojnama poganjale predvsem avtorice (ilustratorke, pesnice, pisateljice, pravljicarke, pripovedovalke). Razvijale niso le nove senzibilnosti, ampak tudi nove žanre (npr. pravljico) in nove vrste knjig (slikanico). Ilustratorki Ivana Kobilca in Roza Klein-Sternen sta npr. “z risbami okrasili” besedila,¹⁵ slovenske pisateljice pa so pravljice tudi pripovedovale.¹⁶

3. Slikanica brez slik, 1926

V rokopisni zapuščini Srečka Kosovela (1904–1926) je prevod pravljice Hansa Christiana Andersena s pomenljivim naslovom *Slikanica brez slik*, ki jo je Kosovel prevedel iz nemščine.

4. Kratek pogovor z avtorjem slikanice, 1939

Beseda *slikanica* se je pojavila leta 1939, ko se v *Učiteljskem tovarišu* pojavi članek Alberta Široka z naslovom *Kratek pogovor z avtorjem slikanice*.¹⁷ Namesto pojmov ilustriranje, risanje se pojavljajo različni izrazi. Radovan Klopčič je tako leta 1936 “risbe izvršil” v začetni čitalni in pisalni pouk, kasneje pa je “ilustracije oskrbel” v mladinskem romanu Gustava Šiliha *Beli dvor* (1938). V *Pionirski slikanici* Alberta Široka iz leta 1946 se pojavi izraz “slike izdelal” Janez Vidic, naslovnico pa Henrik Beranek.

5. Makalonca, 1944

Fran Saleški Finžgar je snov za avtorsko pravljico *Makalonca* (1944, oblikovanje Jože Plečnik) črpal iz pripovedovanja pastirjev, ki ga je zapisal v študentskih letih (1888). *Makalonca* je naslov zbirke, sestavljene iz štirih pravljic oziroma pripovedk, in sicer *Makalonca*, *Hudobin Potepin*, *Kvartopirčev sin* in *Kačja dolina*. Manj znano je, da jo je

zgodovinskih društev Slovenije. 2016, str. 177–193. <http://pefprints.pef.uni-lj.si/id/eprint/4600>. [COBISS.SI-ID 11442505].

¹⁵ Erjavec, Fran, Flere, Pavel, Kobilca, Ivana, Sternens, Roza. Starejše pesnice in pisateljice. Učiteljska tiskarna, 1926. <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-oHVMIZGI>>

¹⁶ Literarni kontinuum, ki so ga s pomočjo dveh modelov pravljic, in sicer prvega pisnega in drugega ustnega modela, motivirale slovenske pravljicarke, se je nadaljeval tokrat bolj prek avtoric kot avtorjev. Prelomnica je bilo *Telovadno-kulturno društvo Atena*, ki je ustanovilo Založbo “Belo-modra knjižnica” (1927–1941) in “Pravljični odsek” ter 17. 12. 1931 začelo izvajati “Pravljične ure” v ,damski sobi‘ ali beli dvorani hotela Union. Prvi tak večer se je odvil 17. 12. 1931, ustanoviteljica je bila Minka Krofta s skupino intelektualk, ki so začele s pripovedovanjem pravljic mladini: *Pripovedovalke pravljic že same jamčijo, da bo mladina deležna res biserov naše ali svetovne pravljичne literature. Recitatorice bodo večinoma naše umetnice ali pisateljice. V četrtek na rojstni dan Nj. Vel. Kralja Aleksandra bo povedla mladino v fantastično deželo pravljic gđ. Maša Slavčeva, članica drame. Telovadno-kulturno društvo Atene je v Ljubljani prirejalo tudi pripovedovalske večere z naslovom Slovenska pisateljica pripoveduje in prvi tak večer je bil organiziran 12. 5. 1932.*

¹⁷ Širok, A. (1939). Kratek pogovor z avtorjem slikanice. *Učiteljski tovariš*, 79(43), 2.

slovenski arhitekt Jože Plečnik (1972–1957) grafično oblikoval, dodal okraske, rdeče začetnice, rokopisne črke, vinjete in uvodne povedi v črni barvi.¹⁸

6. Revija Ciciban, 1945

Najpomembnejšo vlogo pri pogajanju razvoja slovenske mladinske književnosti in ilustracij, tudi slikanic, imajo literarne revije, predvsem *Ciciban* (1945–) in *Cicido* (1998–), pa tudi *Kurirček* (1960–1990), preimenovan v revijo *Kekec* (1991–).

Obdobje 1945–1991

1. Akademija upodablajočih umetnosti, 1945

Pomemben dejavnik v literarnem sistemu slovenske mladinske književnosti je bila ustanovitev Akademije upodablajočih umetnosti, na kateri je potekal študij slikarstva in kiparstva in kjer so se začeli izobraževati ilustratorji in ilustratorke.

2. Sreča je v pravljicah, 1948

Slovenske ilustratorke Marlenka Stupica,¹⁹ Marjanca Jemec Božič,²⁰ Ančka Gošnik Godec²¹ in Jelka Reichman²² so s svojimi umetniškimi ilustracijami izjemno prispevale k razvoju izvirne slovenske slikanice.

3. Zbirka *Čebelica*, 1953

Knjižna zbirka *Čebelica* je reprezentativna knjižna zbirka, v kateri so izhajala najbolj reprezentativna slovenska in svetovna književna besedila za otroke, ki so v večkratnih ponatisih postala del zbirke *Velike slikanice* (1967), ki posebej slikanico v ožjem pomenu besede (besedilo in slika, A4-format).

4. Bralna značka *Italije*, 1960

¹⁸ Možina, K. (2011). Mikrotipografija arhitekta Jožeta Plečnika. *Knjižnica* 55(4), 147–161.

¹⁹ Ilc, A., Učakar, P. in Matko Lukan. I. (ur.) (2010). *Drevo pravljic : pravljice in pesmi s podobami Marlenke Stupica*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

²⁰ *Pravljični cvet: zgodbe in pesmi s podobami Marjanca Jemec Božič* / [napisali Vojan Tihomir Arhar ... [et al.]; izbrali Marjanca Jemec Božič in Irena Matko Lukan; uredili Irena Matko Lukan, Andrej Ilc in Pavle Učakar; prevedli Kristina Brenkova ... [et al.]; ilustrirala Marjanca Jemec Božič; spremni besedili napisali Anja Štefan in Judita Krivec Dragan; bibliografijo sestavila Petra Koršič], 2013.

²¹ *Zlata ptica: zgodbe in pesmi s podobami Ančke Gošnik Godec* / [napisali France Bevk ... [et al.]; izbrala Irena Matko Lukan; uredili Irena Matko Lukan, Andrej Ilc in Pavle Učakar; spremni besedili napisali Anja Štefan in Judita Krivec Dragan; bibliografijo sestavila Petra Koršič], 2011.

²² *Čudežni vrt: zgodbe in pesmi s podobami Jelke Reichman* / [napisali Janez Bitenc ... [et al.]; izbrali in uredili Andrej Ilc, Pavle Učakar, Irena Matko Lukan; spremni besedi napisali Anja Štefan, Judita Krivec Dragan; bibliografijo sestavila Petra Koršič], 2009.

V času od 1917 do 2017 so nekateri literarni liki v slikaniški knjižni obliki postali folklorizirani in častni meščani slovenske književnosti, npr. *Butalci*, *Ciciban*, *Cvilimož*, *Juri Muri*, *Kosovirja*, *Maček Muri*, *Martin Krpan*, *Miškolin*, *Mižek Figa*, *Muca Copatarica*, *Pedenjped*, *Piki Jakob*, *Sapramiška*, *Šivilja in škarjice*, *Zverinice iz Rezije*, *Zvezdica Zaspanka* idr. V spominu odraslih, ki se nostalgичno spominjajo otroštva, imajo pravljice in slikanice status svetega (angl. *childhood memorabilia*). Ob vseh izvirnih literarnih likih pa je za logotip izbran italijanski literarni lik Carla Colodia *Pinocchio* (1883) ali *Ostržek*, ki ima negativno konotacijo.

5. Zbirka Velike slikanice, 1967

Najpomembnejšo vlogo v ožjem pojmovanju slikanice je imela zbirka *Velike slikanice* (1967), ki je ustvarjala primarno literaturo in poganjala razvoj slikaništva. Drugotno literaturo so v času moderne slovenske (mladinske) književnosti, v obdobju 1950–1980, pisale relevantne evropske znanstvenice, npr. Bettina Hurliman. Na slovensko drugotno literaturo je bilo treba čakati eno generacijo. O slikanici s področja mladinske literarne vede je konsistentno pisala Marjana Kobe (*Pogledi na mladinsko književnost*, 1987), ki je napisala tudi poglavje v *Enciklopediji Slovenije* – enota slikanica s primeri naslovnice. Čeprav sta o slikanici pisali Marjana Kobe in Maruša Avguštin, je prva monografija o slikanici delo Dragice Haramija in Janje Batič (*Poetika slikanice*, 2013).

Obdobje 1991–2017

1. Teorije slikanic

Slovenska mladinska književnost v začetni revijalni fazi (*Vedež*, *Vrtec*, *Angeljček* in *Zvonček*) se je preko Župančiča, novih knjižnih oblik (slikanic) in novih žanrov (pravljic) osamosvajala in tako od verskih, vzgojnih ciljev postajala samostojno strokovno podpodročje slovenske književnosti. V fazi institucionalizacije je bilo treba ustvarjati revijalno infrastrukturo (*Vedež*, 1848–1950) literarnih revij (*Vrtec*, 1871–1941), kar nadaljujejo revija *Ciciban* (1945), knjižna zbirka *Čebelica* (1953), *ALUO* (1945), *Pionirska knjižnica* (1948), revija *Otrok in knjiga* (1972) in internacionalizacija IBBY²³ (1992). Vse omenjene revije in zbirke poganjajo razvoj slovenske mladinske literarne vede.

Drugotna literatura je na osnovi logike razvoja zamujala vsaj za eno generacijo. Med prvo in drugo svetovno vojno so nastajali posamezni članki o slikanici, vendar se je tudi slikanica razcvetela šele po drugi svetovni vojni, posebej po letu 1970. Ravno to se kaže v drugotni literaturi s področja mladinske literarne vede in s področja najbolj reprezentativnega žanra – slikanice. Vendar se je mladinska književnost tudi sama morala institucionalizirati na vseh štirih slovenskih univerzah, postati je morala univerzitetni predmet, tj. mladinska književnost, ki je začela literarnovedno preučevati slikanico, najbolj priljubljeno vrsto knjige, ki jo večina otrok pomni že iz vrtca – na svojo najljubšo slikanico imajo lepe spomine še v osnovnih in srednjih šolah, spominjajo se je še, ko odrastejo.

²³ Spletna stran slovenske sekcije IBBY: <http://www.ibby.si/>

V mladinski literarni vedi obstajajo različne teorije slikanice (M. Kobe: *Pogledi na mladinsko književnost*, 1987; M. Nikolajeva: *How picturebook works*, 2001; D. Haramija, J. Batič: *Poetika slikanice*, 2013; S. Beckett: *Crossover picturebook*, 2013; B. Kummerling Meibauer: *Picturebooks: representation and narration*, 2014). Zaradi sodobnih trendov v slikaništvu je za slovenski prostor primerna teorija Sandre Beckett, ki definira slikanico kot večnaslovniško knjigo in jo deli na slikanice brez besedila,²⁴ slikanice "slavnih",²⁵ umetniške,²⁶ umetnostne,²⁷ večgeneracijske²⁸ in večžanrske²⁹ slikanice.

2. Identitetne slikanice, 1991

Ena izmed potrošniških *praznih gest*³⁰ v sodobnem času (1991–2017) je dala prednost potrošništvu in merkantilizaciji; (samo)založbe izdajajo slikanice, pogosto jih tudi narišejo, predstavljajo v vrtcih in šolah, češ da pišejo zase.³¹ Značilnost sodobnega časa je potrošniška usmerjenost in promocija potrošništva knjig pod pretvezo *razvijanja bralne pismenosti*. Tako kot nebralcev ne morejo motivirati za branje, tako tudi s pop kulturo ne moremo razvijati kulture.

3. Nagrada izvirna slovenska slikanica, 2004

Zbornica knjižnih založnikov in knjigotržcev je ustanovila nagrado izvirna slovenska slikanica, ki je knjižna in ne književna nagrada, vendar se je uveljavila, zato so jo leta 2011 preimenovali v nagrado Kristine Brenk, ki je kot avtorica, prevajalka in urednica³² podpirala vse tri stebre literarnega sistema. Nagrada se je uveljavila in postala nepogrešljiva v slovenskem in tudi širšem literarnem sistemu.

4. Klasika za odrasle kot slikanice za otroke

Večnaslovniško odprta besedila klasikov za odrasle so postala kanon mladinske književnosti: *Kozlovska sodba v Višnji Gori*, *Martin Krpan*, *Pesem od lepe Vide*, *Povodni mož*, *Turjaška Rozamunda idr.* so klasična dela, ki so s področja književnosti za odrasle postala mladinsko branje³³. Slikanice so tudi prostor samocenzure in prostor svobode, predvsem so komplementarna enota likovnega in literarnega izraza.

²⁴ M. Amaliotti: *Maruška Potepuška*, M. L. Stupica *Dvanajst mesecev*, M. Manček *Bruno se igra*, D. Stepančič *Sidro*, M. Kastelic *Hiša*, 2015.

²⁵ Tudi v Sloveniji se pojavlja zanimiv fenomen, za katerega je značilna pop kultura. Domnevno slavni in/ali razvpiti napišejo zgodbo, jo narišejo in se celo samonagrajujejo. S pomočjo sistema samozaložb izdajajo slikanice in pišejo identitetne zgodbe, za katere domnevajo, da so »odlično branje za otroke«, pišejo otroku v sebi.

²⁶ G. Burger, F. Prešeren, M. L. Stupica *Lenora*, 1991, J. in W. Grimm *Pepelka*, 2010 idr.

²⁷ S. Makarovič, K. Gatnik: *Gal v Galeriji*, 1981, S. Makarovič, K. Gatnik: *Strahec v Galeriji*, 1991 idr.

²⁸ S. Makarovič, K. Kosmač: *Rdeče jabolko*, 2008.

²⁹ H. Wang: *Hallerstein*, 2014.

³⁰ Žižek, Slavoj. *Kuga fantazem*, 1997. Ljubljana : Društvo za teoretsko psihoanalizo, 1997, str. 44.

³¹ Menim, da če res pišejo zase, naj to tudi obdržijo zase.

³² 1949–1973

³³ Blažič, Milena, Štefan, Anja. "Branja in pripovedovanja mladinske književnosti." *Knjižnica* volume 55. issue 4 (2011) str. 121-132. <https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-CXOXQMXC>

5. Novi tipi slikanic

V sodobnem času nastajajo novi slikaniški tipi, npr. *tipanke* oziroma slikanice za slepe in slabovidne (*Snežna roža*, 2004), slikanice za gluhe in naglušne (*Juri Muri v Afriki*, 2002), slikanice, ki so prijazne bralcem z disleksijo (*Radi štejemo*, 2017), slikanice brez besedila (*Dvanajst mesecev*, 1983, *Zgodba o sidru*, 2010, *Brundo se igra*, 2011, *Deček in hiša*, 2015, *Ferdo, veliki ptič*, 2016), interaktivne slikanice (*Maček Muri*, 2001) in slikanice za iPad (*1001 Pravljica*).

6. Slike brez slikanice, 2016

Z Andersenovim in Kosovelovim konceptom *Slikanica brez slik* (1845, 1926) korespondirajo tudi akvareli, ki smo jih naslovili *Slike brez slikanice – Alan Kurdi*,³⁴ iz katerih je razvidno, da slikanice prikazujejo ne le pravljichen, ampak tudi pravičen svet.³⁵

Slikanice se lahko pojavljajo tudi v neknjižnem mediju, npr. *Maček Muri*, ki je sprva bil radijska igra (1974), nato slikanica (1975), kasneje kasete, zgoščenska, interaktivna slikanica (2001). Poznamo tudi slikanice za iPad (*1001 pravljica*) in nove oblike knjig za osebe s posebnimi potrebami, npr. *tipanke* (*Snežna roža*, 2004), slikanice za slepe in slabovidne pa slikanice brez besedila (*Deček in hiša*, 2015), besedilo brez slik; tu so še digitalne slikanice, glasbene slikanice, plesne slikanice z ilustracijami ali brez njih, 3D slikanice, večpredstavne slikanice idr.

7. Slikanica – polovinka ali celinka, 2016

Slikanice niso nepregledna množica knjig (30.000 knjig, 3.000 slovenskih slikanic), ampak so del literarnega kontinuuma, izražene v jeziku, literaturi in kulturi, vrednosti imajo le tiste, ki likovno in literarno presežno izražajo duh časa in humanistične vrednote v dobrobit ljudi. Na razstavi je razstavljen le 1 % slikanic, ki so literarno-likovni presežki ter vsebujejo humanistične vrednote in so del kulturne dediščine.

³⁴ Akvarel Uršule Podobnik z naslovom *Alan Kurdi*, v: BRATUŠA, Mirko (umetnik), BRUMEN-ČOP, Andrej (umetnik), FRELIH, Črtomir (umetnik), GORJUP, Tomaž (umetnik), JERČIČ JAKOB, Anja (umetnik), MAKŠE, Roman (umetnik), PODOBNIK, Uršula (umetnik), SELAN, Jurij (umetnik), STANČIČ, Zora (umetnik), TOMŠIČ-ČERKEZ, Beatriz (umetnik). *Razstava likovnih del profesorjev Oddelka za likovno pedagogiko: ob tednu Univerze: Galerija Pef, Ljubljana, 7. 12. 2016 - 13. 1. 2017*. <http://pefprints.pef.uni-lj.si/id/eprint/4280>. [COBISS.SI-ID 11377225] http://pefprints.pef.uni-lj.si/4280/2/Razstava_besedila1.pdf (str. 7: Uršula Podobnik, *Alan Kurdi*, 2016, akvarel, 14,5x21 cm).

³⁵ ALMA – Astrid Lindgren Memorial Award (2002–) je najbolj prestižna nagrada za mladinsko književnost na svetu, podeljuje se za življenjsko delo. Upoštevajo se merila literarne/likovne kakovosti, nominiranci in nagrajenci ter njihova literatura pa morajo biti v skladu s *Konvencijo o otrokovih pravicah OZN*: <http://www.alma.se/en/About-the-award/> in <http://www.varuh-rs.si/pravni-okvir-in-pristojnosti/mednarodni-pravni-akti-s-podrocja-clovekovih-pravic/organizacija-zdruzenih-narodov/konvencija-o-otrokovih-pravicah-ozn/>.

Vabljeni na veliko razstavo ob 100-letnici slovenskih slikanic, vabljeni na razstavo polovink ali celink,³⁶ ne glede na 2. točko 7. člena *Pravilnika o izvajanju knjižničnega nadomestila*³⁷ (2016), ki navaja:

Pri monografskih publikacijah se priznana izposoja določa glede na obseg literarnega avtorskega dela v posamezni monografski publikaciji po naslednjem izračunu:

- *0,50 ene izposoje monografske publikacije do 47 strani oziroma monografske publikacije z bibliografsko kodo slikanica oziroma strip za vrsto vsebine ...*

Ali je slikanica celinka ali polovinka, je odličen slab primer, kako se ne ravna s knjigami in kaj se zgodi, ko se namesto Pegaza časti višnjanskega polža.

8. Slikanica in kulturni spomin

Slikanice oziroma knjige v slikaniški knjižni obliki so sublimni izraz osebnega in kolektivnega spomina in imajo za osebni in kulturni razvoj identitetno in *narodnočloveško*³⁸ funkcijo. Slovenska slikanica (1917–2017) je na visoki literarni in likovni ravni, vsebuje humanistične vrednote, kar jo postavlja kot enakovreden kamenček v mozaiku evropske slikanice.

Literarni liki v slikanicah so dejavni, plemeniti, pogumni, pošteni, so junaki iskalci in ne junaki žrtve, v njih so pozunanjeni konflikti in želje otrok, tudi odraslih. Slikaniški liki so hkrati abstraktni in individualizirani, ljudski in občečloveški, predvsem so nesmrtni. Literarni liki so večno mladi in so stalnice v življenjih. Pogosto je besedilo v slikanici namenjen za otroke, kontekst ali besedilo pa za odrasle (npr. *Pajacek in punčka*, 1985).

Slikanice so posode individualnega in kulturnega spomina.³⁹ Z veliko razstavo v NUK-u praznujemo *Ta veseli dan kulture*, in sicer 3. decembra 2017. Slovenska slikanica je demokratično področje, ustvarjajo jo klasiki, sodobni klasiki in sodobniki. Slikanica je prostor samocenzure in prostor svobode. Slikanica je dinamičen, odprt in živ prostor za različne interpretacije, predelave in priredbe.

³⁶ Pravilnik o izvajanju knjižničnega nadomestila, 12. 05. 2016

<http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV12747>; pravilnik je v funkciji ministra za kulturo podpisal Gorazd Žmavc.

³⁷ Pravilnik o izvajanju knjižničnega nadomestila (Uradni list RS, št. 38/16 in 1/17–popr.)

<http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV12747>

³⁸ *Brižinski spomeniki* imajo 9 strani. Žbontar, Matjaž. *Brižinski spomeniki*. Narodna in univerzitetna knjižnica, 2005.

<http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:WEB-DUK9E8FV>

³⁹ JUVAN, Marko. Kulturni spomin in literarni žanri: primer slovenskega soneta. *Slavica litteraria*, ISSN 1212-1509, 2006, str. [195]–205. [COBISS.SI-ID 25224237]

Sreča je v knjigah, 2016

V *Katekizmu* Jurija Japlja iz leta 1789 je pri digitalizaciji pred enim letom srečno najdena štiriperesna deteljica, spravljena med platnicami⁴⁰.

Pravlјice se po navadi zaključijo z besedami "... in potem sta živela srečno do konca svojih dni." Vendar so literarni liki večno mladi, pošteni in ravnaajo v dobrobit človeštva (*Ciciban*, *Juri Muri*, *Kokoš velikanka*, *Kosovirji*, *Lepa Vida*, *Maček Muri*, *Martin Krpan*, *Mižek Figa*,⁴¹ *Mojca Pokrajculja*, *Muca Copatarica*, *Pedenjped*, *Piki Jakob*, *Sapramiška*, *Šivilja* (in *škarjice*), *Škrat Kuzma*, *Zvezdica Zaspanka*, *Zverinice iz Rezije* itd.), imajo svoje dežele in mesta (na *Butalah*, v *Cicibaniji*, *Hiši iz besed*, *Klobučariji*, *Kosoviriji*, *Mestu Rič Rač*, *Pedenjcarstvu*, *Reziji*, *Smejalah*, *Stari Ljubljani*, *Šamponiji*, *Tisočerih mestih* ipd.).

V slikanicah je res sreča, v njih živijo motivi iz kulturne dediščine, npr. *aleksandrinke*, *argonavti*, *Barbara Celjska*, *človeška ribica*, *Hallerstein*, *lepa Vida*, *Makalonca*, *Martin Krpan*, *Pegam in Lambergar*, *povodni mož*,⁴² *rdeče jabolko*, *Trubar*, *situla iz Vač* idr..

V slikanicah živijo častni meščani Ljubljane,⁴³ npr. *Cefizelj*, *Ciciban*, *Deklica Delfina*, *Juri Muri*, *Makalonca*, *Maček Muri*, *Sapramiška* idr. S slikanicami se otrokom razlaga demokracijo,⁴⁴ slavni imajo svoje najljubše slikanice.⁴⁵

Sreča je v slikanicah, 1917–2017

Če parafraziramo Cankarja, bi zaključili z besedami: "Vsak človek ima v hiši svojega življenja posebno *kamrico*, v kateri hrani svojo *slikanico* ..." S Cankarjevimi besedami, na Prešernov rojstni dan, *Čukec Nukey* in *Sovica Oka* vabita na razstavo z besedami najsrečnejše miši na svetu – *Sapramiške* – ki je svojo srečo našla v čarobnem lešniku, mi smo našli srečo v knjigah.

⁴⁰Arhiv novic <https://dlib.si/>. Sreča je v knjigah. <https://www.dlib.si/images/misc/deteljica.jpg> (16. 12. 2016)

⁴¹ Nadaljevanje z naslovom *Mižek Figa gre po svetu* je napisal Janez Menart (1950).

⁴² Grimm, J. in W., *Deutsche Sagen*. Kassel 1816/18, Nr. 51. "Tanz mit dem Wassermann" Valvassor: Ehre von Crain, Bd. 2 u BD. 15, Kap. 19.

<http://www.sagen.at/texte/sagen/grimm/tanzmitdemwassermann.html>

⁴³ Ljubljanski župan, Etbin Henrik Costa (1832–1875) se je dopisoval z Jacobom Grimmom, ki je bil častni član društva *Mitteilungen des historischen Vereins für Krain* [Historično društvo za Kranjsko] s sedežem v Ljubljani, dve izvorni pismi sta v NUK-u (datirani 23. junij 1858 in 9. december 1858).

BEDENK, Kasilda. Visokorodni gospod dvorni svetnik! : dopisovanje Jacoba Grimma s Slovenci. V: VALENČIČ ARH, Urška (ur.), ČUDEN, Darko (ur.). *V labirintu jezika = Im Labyrinth der Sprache*, (Slovenske germanistične študije, 12). 1. izd. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 2015, str. 13–30, 402–403. [COBISS.SI-ID 57592418]

⁴⁴ CERAR, Miro. *Kako sem otrokom razložil demokracijo*, (Zbirka Najst). 1. izd. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2009. 165 str., ilustr. ISBN 978-961-231-734-8. [COBISS.SI-ID 245272064]

⁴⁵ M. Muster: *Cipek in Capek*, A. Stres: *Zvitorepec*, J. Reichman: *Mehurčki*, R. Debevč: *Drejček in trije Marsovčki*, B. Pahor: *Obuti maček*, V. Kreslin: *Bekri Mujo*, S. Pavček: *Juri Muri v Afriki*, D. Đurić: *Sedem na mah*. V: Arko, A., Koželj, P. *Slikanica – moja prva knjiga*, 2013, Haramija, D., Batič, J., Poetika slikanice, 2013 (str. 44–47).

Literatura

- AHAČIČ, Kozma. *Jezični možje : zgodba o slovenskem jeziku*. 1. izd. Ljubljana: Rokus Klett, 2015. [47] str., ilustr. ISBN 978-961-271-690-5. [COBISS.SI-ID 21725237]
- Anonimno (1899). Naša slikarica Kobilica. *Ljubljanski zvon*, volume 19, issue 8. URN:NBN:SI:DOC-EGXOQFAS from <http://www.dlib.si>
- ARHAR, Vojan Tihomir idr., *Pravljčni cvet : zgodbe in pesmi s podobami Marjanca Jemec Božič* / [napisali Vojan Tihomir Arhar ... [et al.] ; izbrali Marjanca Jemec Božič in Irena Matko Lukan ; uredili Irena Matko Lukan, Andrej Ilc in Pavle Učakar ; prevedli Kristina Brenkova ... [et al.] ; ilustrirala Marjanca Jemec Božič ; spremni besedili napisali Anja Štefan in Judita Krivec Dragan ; bibliografijo sestavila Petra Koršič], 2013.
- ARKO, Anton, KOŽELJ, Polona. *Slikanica - moja prva knjiga : razstava o slovenski slikanici* / [avtorja kataloga] Anton Arko, Polona Koželj ; [prevod povzetka Maja Visenjak-Limon], 2013.
- BECKETT, Sandra. *Crossover picturebooks: a genre for all ages*. New York; London: Routedge, 2013.
- BEDENK, Kasilda. Visokorodni gospod dvorni svetnik! : dopisovanje Jacoba Grimma s Slovenci. V: VALENČIČ ARH, Urška (ur.), ČUDEN, Darko (ur.). *V labirintu jezika = Im Labyrinth der Sprache*, (Slovenske germanistične študije, 12). 1. izd. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 2015, str. 13–30, 402–403. [COBISS.SI-ID 57592418]
- BEVK, France idr., *Zlata ptica : zgodbe in pesmi s podobami Ančke Gošnik Godec* / [napisali France Bevk ... [et al.] ; izbrala Irena Matko Lukan ; uredili Irena Matko Lukan, Andrej Ilc in Pavle Učakar ; spremni besedili napisali Anja Štefan in Judita Krivec Dragan ; bibliografijo sestavila Petra Koršič], 2011.
- BITENC, Janez idr. *Čudežni vrt : zgodbe in pesmi s podobami Jelke Reichman* / [napisali Janez Bitenc ... [et al.] ; izbrali in uredili Andrej Ilc, Pavle Učakar, Irena Matko Lukan ; spremni besedi napisali Anja Štefan, Judita Krivec Dragan ; bibliografijo sestavila Petra Koršič], 2009.
- BLAŽIČ, Milena, ŠTEFAN, Anja. "Branja in pripovedovanja mladinske književnosti." *Knjižnica* volume 55. issue 4 (2011) str. 121-132. <https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-CXOXQMXC>
- BLAŽIČ, Milena. Motivi soli v pravljicah – študij primera Krpan z Vrha. V: ČEČ, Dragica (ur.), ŠUŠTAR, Branko (ur.). *Socialna in kulturna zgodovina hrane*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino: Zveza zgodovinskih društev Slovenije. 2016, str. 177–193. <http://pefprints.pef.uni-lj.si/id/eprint/4600>. [COBISS.SI-ID 11442505].
- BRATUŠA, Mirko (umetnik), BRUMEN-ČOP, Andrej (umetnik), FRELIH, Črtomir (umetnik), GORJUP, Tomaž (umetnik), JERČIČ JAKOB, Anja (umetnik), MAKŠE, Roman (umetnik), PODOBNIK, Uršula (umetnik), SELAN, Jurij (umetnik), STANČIČ, Zora (umetnik), TOMŠIČ-ČERKEZ, Beatriz (umetnik). *Razstava likovnih del profesorjev Oddelka za likovno pedagogiko : ob tednu Univerze : Galerija Pef, Ljubljana, 7. 12. 2016 - 13. 1. 2017*. <http://pefprints.pef.uni-lj.si/id/eprint/4280>. [COBISS.SI-ID 11377225] http://pefprints.pef.uni-lj.si/4280/2/Razstava_besedilai.pdf (str. 7: Uršula Podobnik, *Alan Kurdi*, 2016, akvarel, 14,5x21 cm).
- DEV, Feliks Anton. *Skupspravljanje Kraynskeh pissanz od lepeh umetnost. stiskane per Joan. Frideriku Egerju...*, 1779-1781. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-NPESRLEH>
- ERJAVEC, Fran, FLERE, Pavel. *Starejše pesnice in pisateljice*. *Učiteljska tiskarna*, 1926. <https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-oHVMIZGI>
- GRIMM, J. in W., *Deutsche Sagen*. Kassel 1816/18, Nr. 51. "Tanz mit dem Wassermann" Valvassor: Ehre von Crain, Bd. 2 u BD. 15, Kap. 19. <http://www.sagen.at/texte/sagen/grimm/tanzmitdemwassermann.html>
- HARAMIJA, Dragica, BATIČ, Janja. *Poetika slikanice*, (Knjižna zbirka Misel o slovenski besedi). Murska Sobota: Franc-Franc, 2013. 292 str., tabele, graf. prikazi. ISBN 978-961-255-068-4. [COBISS.SI-ID 75919873] <https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-X7Q8UOPo>
- HURLIMANN, Bettina. *Svet v slikanici: moderne slikanice iz 24. dežel*. Zürich ; Freiburg i.r. : Atlantis ; Ljubljana : Mladinska knjiga, 1968.
- ILC, Andrej, Učakar, Pavle in Matko Lukan. I. (ur.) (2010). *Drevo pravljic : pravljice in pesmi s podobami Marlenke Stupica*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- JUVAN, Marko. Kulturni spomin in literarni žanri: primer slovenskega soneta. *Slavica litteraria*, ISSN 1212-1509, 2006, str. [195]–205. [COBISS.SI-ID 25224237]

- KODRIČ DAČIČ, Eva. "Slovenika." *Knjižnica* letnik 46. številka 4 (2002) str. 65–85. <<https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-JH3LT904>>
- KOŽELJ, Polona. *Slikanica - moja prva knjiga : razstava o slovenski slikanici* = The Picture book - my first book" : an exhibition about Slovenian picture books / 2013. <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-7UGFQE57>
- MAKAROVIČ, Gorazd, ROGELJ ŠKAFAR, Bojana, LIMON, David, SMRKE, Franc. *Poslikane panjske končnice. Slovenski etnografski muzej*, 2015. <<http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-L3HY8CV8>>
- MEIBAUER KUMERLING, Bettina. *Picturebooks : representation and narration*. New York: London : Routledge, cop. 2014.
- MEIBEAUER KUMERLING, Bettina etc. *Learning from picturebooks : perspectives from child development and literacy studies*. London ; New York : Routledge, cop. 2015.
- MOŽINA, Klementina. (2011). Mikrotipografija arhitekta Jožeta Plečnika. *Knjižnica* 55(4), 147–161.
- NIKOLAJEVA, Maria, SCOTT, Carole. *How picturebooks work*. New York; London: Garland, 2001.
- SAKSIDA, Igor. *Mladinska književnost med literarno vedo in književno didaktiko*. Maribor: Obzorja, 1994. 266 str. ISBN 86-377-0699-1. [COBISS.SI-ID 35025921]
- ŠIROK, Albert (1939). Kratek pogovor z avtorjem slikanice. *Učiteljski tovariš*, 79(43), 2.
- ŠLEBINGER, Janko. *Slovenska bibliografija za l. 1907–1912*. Matica Slovenska, 1913. <https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-X7Q8UOPo>
- TRUBAR, Primož, AHAČIČ, Kozma (avtor, urednik). *Primož Trubar.doc : za domišljjsko potovanje in domače branje : [izbor odlomkov iz del Primoža Trubarja]*, (Zbirka Zlata bralka, zlati bralec). Posebna darilna izd. za Bralno značko Slovenije. Ljubljana: Rokus Klett, 2008. 158 str., ilustr. ISBN 978-961-209-839-1. [COBISS.SI-ID 238048768]
- ŽBONTAR, Matjaž. *Brižinski spomeniki*. Narodna in univerzitetna knjižnica, 2005. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:WEB-DUK9E8FV>
- ŽIŽEK, Slavoj. *Kuga fantazem*, 1997. Ljubljana : Društvo za teoretsko psihoanalizo, 1997.